

İKTİSADIN GİZEMİ, İKTİSADIN GELECEĞİ

Metin Sarfati

Siyasal Bilgiler Fakültesi, Marmara Üniversitesi

Doç.

metin.sarfati@marmara.edu.tr

Özet

“Ekonomi politiğın doğuşu ve gelişimi, siyasetin ve dinselini ötesinde bir özgürleşme arayışı olarak da yorumlanabilir. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise iktisat, siyaseti kendine tabi kılarak sahnenin tek egemeni olmuştur.

Bu aşamada siyasi yönetimler özellikle finans piyasalarının buyruğuna girmişlerdir.

Öte yandan iktisadi düzeyi aşan bunalım giderek ağırlaşmaktadır. Doğanın tahribinin - krizinin, “rasyonalist-prodüktivist” bir tahayyülden, bir kültürden bağımsız, olduğu düşünülemez. Yabancılaşmış ve bir diğerine şiddet uygulayan bireyler aynı şiddeti yabancılaştıkları doğaya da uygulayacaklardır.”

Bu aşamada iktisadın perspektifleri sorgulanıp, “iktisat bilimi sosyal gerçekliği algulamakta yeterli midir?” sorusu irdelenmelidir.

Tebliğde, iktisat söylemi iktisat felsefesi projeksiyonu ile sorgulanacak, bunalımın yaygınlaşp derinleşmesi ile ilişkisi araştırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ekonomi politik, yabancı, rasyonalizm

Abstract

THE MYSTERY AND FUTURE OF ECONOMICS

Economy can be interpreted as a quest for liberation beyond birth and development of politics, diplomacy and religion. Economy have been a candidate for being the sole master of stage by policy subordinating it since the second half of 20th century.

At this stage, political managements were put under the command of markets, concretely speaking finance markets.

On the other hand, depression which exceeds economic level is intensified. Destruction-crisis of nature cannot be thought independent from a “rationalist-productive” culture. Individuals who are alienated and commit violence towards each other would commit violence towards nature as well.

At this stage, perspectives of economy should be questioned, the question of “Is economics sufficient for perceiving social reality?” should be analyzed.

In the statement, economics and its discourse will be discussed in this perspective through projection of philosophy of economics and its relation with diffusion and deepening of depression will be analyzed.

Keywords: Economy, politics, stranger, rationalism

Jel Code: B2 – B29

GİRİŞ

Kriz içselleştirilememiş devinimlerin, dengelenememiş güçlerin nihayet patlaması değil midir? Bu haliyle kriz bastırılmayanın görünür olmasına, *şiddet*in belirginleşmesine denk düşecektir. Toplumsalın temel unsuru olarak da ekonomik düzeydeki kriz, iktisadın içselleştiremediği *şiddet*in zirvedeki görüntüsünü verecektir. Kriz, bu durumda *şiddet* üreten *kötü*, iktisadın bizzat ve kaçınılmaz bir şekilde kendi ürettiği mi olacaktır?

Bu önermeden hareket edildiğinde iki temel unsurun ortaya konulması gerekecektir: Önce, *şiddet* iktisadın ontolojik bir ögesi midir? Eğer buna olumlu bir yanıt getirilecekse hemen ardından, iktisadın bu *şiddeti* niye içselleştiremediğinin ortaya konulması gerekecektir.

Bu süreç ister istemez dinin, metafiziğin ve felsefenin kadim sorusunu gündeme getirecektir; kriz aslında *şiddet*in somutlaşmış hali olarak, ona maruz kalana (bireysel ve/veya toplumsal düzeyde) acı verecekse *kötü* olana denk düşecektir.

Kötünün kaynağının bulunması, insanlığın hangi tarihsel süreçte ve coğrafyada olursa olsun temel sorunu olduğuna göre bugünün bunalımının sorgulanması, *şiddetinin* kaynağının irdelenmesi, aslında *kötünün* tahlili anlamına da gelmeyecek midir?

2011 yılında Nobel ödülü alan iki ünlü ekonomist -Christopher Sims ve Thomas Sargent-Avrupa ve Euro krizi için şöyle diyeceklerdir: “Bu krizin iktisat teorisi açısından hiçbir yeniliği yoktur ve çözümü çok kolaydır. Sorun politik düzeyin müdahalesinden kaynaklanmaktadır”. (Le Monde, 2011) Böylece iki bilim adamı varsayımımızın tersini ileri sürüp *kötünün*, iktisadın *kendiliğinden* işleyişinin dışında ve siyasanın içinde aranması gereğini ileri süreceklerdir. Bu durumda siyaset düzeyi *şiddet* ürettiğine göre, “*kötünün*” kaynağı olacaktır.

Yanıt böyle verildiğinde, nerede ise Rousseauyen bir perspektifi hatırlatırcasına *kötü* ancak toplumsal ilişki aşamasındaki insanın eyleminin sonucunda belirebilecektir. Çözüm bu durumda siyasanın veya somut insanın olmadığı bir yerde aranacaktır. Besbelli ki bu yer soyut ve görkemli modellerin dünyasıdır. Genel olarak söylersek, iktisat teorisinin dünyasıdır. Çözüm yeri orasıdır. Bu durumda iktisatçının artık pek ilgilenmediği kavramı kullanırsak, iktisat teorisi “a priori” *iyinin* dünyası mı olacaktır?

Bu önermeden yola çıkıldığında her şey açıktır. *Kötüden* ve *şiddetten* kurtuluş politik düzeyin dışlanması aranacaktır. Politik düzey toplumsallaşma sürecinin temellerinden, mübadele süreçlerinden dışlanacaktır. Önerilen somut insanın, somut eyleminin karar süreçlerine dâhil edilmemesi anlamına da gelebilecektir. İyi, iktisadın dünyasının bizzat içinde aranmalıdır. İktisadın dünyası *iyinin* dünyası olacaktır, bolluğun dünyası olacaktır. Bolluğun ve *iyinin* mekânı bilindiği gibi cennettir. İktisat cennete açılan kapının anahtarlarını elinde tutacaktır. Cennet Tanrıya aittir ve insan iradesinin bu uzam dışı yerin tasarlanmasında bir katkısı yoktur. İnsan aklı burada kendinden önce tasarlanmış bu düzene salt uymakla yükümlü olacaktır.

İktisatçı bu gizemli kurguda nerede ise cennetin anahtarlarını elinde tutan rahiptir, büyücüdür. Yarattığı gizemin sisli bulutlarının arasında aslında tepeden bakmaktadır insana; aynen bir büyücü gibi davranmaktadır. Büyücü, kristal küresinden geleceği inşa etme koşullarını göstermektedir. Gelecek, “*kendiliğinden* tasarıma” tümü ile uyum sağlayan rasyolu bireyin *rekabet* koşulları altında etkin olabileceği, demek ki *hızlı* olup *zamandan* tasarruf edebileceği ve böylece *ilerleme* sağlayabileceği bir dünyanın üzerinde inşa edilecektir.

Bu dünya üzerindeki cennet böyle inşa edilecektir.

Ama ya diğer şık doğru olacaksa, kriz iktisadın bizzat kendisinden, kendi düzeninden kaynaklanıyorsa...

İktisatçının önerisinin tersine, *şiddet* iktisadın dünyasından kaynaklanıyor gibi görünmektedir. *Şiddet* iktisattan kaynaklanarak dünyayı kuşatmıştır. Kriz, uygarlığın krizi, iktisadın kaçınılmaz bunalımının yapılaşmış *şiddetinin* doğal bir sonucu olarak görünmemekte midir?

Mağrur iktisatçının önerileri, aslında iktisadın *şiddetinin* siyasayı da dışlayarak tüm dünyayı kuşattığının bir göstergesi değil mi? İktisadi kriz, iktisadın yapılaşmış bunalımının, yapılaşmış *şiddetinin* aslında kaçınılmaz bir ürünü değil midir?

Rousseau'dan Smith'e iktisadın, *şiddetin* bizzat kendisi olduğu önerisi ve bunu içselleştirerek çözüm arama çabası hâkim olacaktı. Bugün ise iktisat bilimi ekonomi politiğin bu temel problematiğini, *şiddeti* bastırarak değil içselleştirerek çözülemeye çalıştığını unutacak ve unutturacaktır.

İktisat bugün kendi paradigmasını uygarlığın temel ve egemen paradigması haline getirecek, "kendiliğindenliğin" *şiddeti* zincirlerinden boşalttığını görmezden gelecektir.

İktisat bugün *şiddeti* içselleştirmeyi unutmuştur. Bunun *kendiliğindenliğini* ileri sürerek doğanın işleyişi ile ilişkilendirmek istemiştir.

Kriz veya egemen olan *şiddet*, tekrarlayalım, ezeli bir problemi ortaya çıkaracaktır.

İktisat bizzat kendisi bu haliyle *kötünün* kaynağı mı olmuştur?

1. Öz Çıkardan Öz Sevgiye veya Ekonomi Politikte *Şiddetin* İçselleştirilmesi

"Ekonomi şeytanın şeytanı kovmasıdır".

Dupuy

Ekonomi politik modernitenin, kutsal olanın ötesinde oluşturmak istediği dünyasının somutlaştığı mekân olacaktır. Gauchet'in deyişiyle: "bu dönemde kutsal olan uzaklaştırılacaktır" (Gauchet 2007, 60) siyasa tanrısızlaştırılacaktır.

Tanrının ötesinde yeni ve özgün bir *etik* oluşturma, yeni *zaman*ların temel paradigmasını oluşturacaktır. Bu problem, aslında dinsel den devralınan temel bir sorunu kapsayacaktır; *kötünün* kaynağı tanrının olmadığı bir dünyada nerede olacaktır? Eş bir deyişle, tanrının tahtına göz diken insanın *çıkarı* tarafından tümüyle ele geçirilmesi nasıl önlenecektir?

Etiğin kaynağının tanrısal olduğu eski dünyada, düzenleyici buyrukların sadece tanrı tarafından verilebildiği bu dünyada, *kötünün* kaynağının da tanrı mı olabileceği sorusu; metafizik düzeyde de, felsefi düzeyde de uzunca bir süre tartışılmıştır. Dünya üzerinde *kötülük* niye vardı ve bu *kötülük* nasıl önlenecekti sorusunu, tanrıya yeryüzünden el çektiren modern dönem devralacaktı. Modern dönemin içinde büyük bir yol ayrımı olan ekonomi politiğin felsefesi de kaçınılmaz olarak temelde bu soruya cevap arayacak ve var oluşunun anlamını öncelikle burada belirginleştirecektir. Bu da zaten zorunlu olacaktır; *kötü*, niçin vardı ve kaynağı neresiydi sorularına cevap aranacaktır. Ekonomi politik yeni düzenin asli unsuru olurken, bu soruların yanıtını aramayı üstlenecektir.

Felsefedeki, metafizikteki ve dinseldeki kadim soru bütün ağırlığıyla gündemdedir. *Kötülük bir panzehir olarak tanrısal tehdit olmadan nasıl engellenecektir?*

Rousseau için *kötü*, ilkel hali, doğal hali içindeki insanın ürünü olmayacaktır. İlkel tutkular içindeki insan salt kendi *çıkarına* dönük olamayacaktır. (Rousseau, 2011) Rousseau'ya göre bu duygular sevecen, hoş ve iyidirler. Bu tutkular onları taşıyanlarla ilgilidir sadece. Rousseau buna "kendine sevgi", "öz sevgi" (amour de soi) diyecektir. Fakat diye ekleyecektir Rousseau; bu tutkular başka biri ile karşılaşma aşamasında, engellenebilecek ve artık onların tek amacı bunları aşmak olacaktır. Olanca enerjilerini bunları aşmaya harcayacakları için artık kin ve nefret yüklü olmaya başlayacaklardır. O zaman Rousseau için olumlu olan kendine sevgi, (amour de soi) kin ve nefret yüklü salt "kendine sevgiye" (amour propre) dönüşecektir. Artık diye yazacaktır Rousseau: "Biz ancak başka birinin *kötü* duruma düşmesi ile tatmin olup mutlu olabilecek duruma gelmiş olacağız".

Kötünün kaynağı burada besbelli ki ekonomin modernitedeki toplumsal biçimi ile ilişkili olacaktır. Nefret, alt etme, *rekabet* duyguları ve *çıkar* üzerinde yükselecek bu toplumsal yapılanma biçimi *kötünün* üreticisidir ve yıkıcıdır. Yıkıcılığı üretir ve içinde taşır. Ekonomi bu süreçte *şiddet*in kaynağı olabilecektir.

Smithyen ekonomi politik ve *etik* Rousseauyen bakışın tersi bir perspektiften değerlendirecektir toplumsallaşma sürecini. Ekonomiyi de, tanrının ötelendiği bir dünyada *şiddetin şiddet* yoluyla içselleştirilip, etkisizleştirilmesi çabası olarak algılayacaktır. Ekonomi, içerdiği *çıkâr* ve *öteki* ile *rekabetten* dolayı *şiddeti* ve *kötüyü* üretebilecektir ama onun aynı zamanda bunları (bastırarak değil) içselleştirerek dizginleyebileceğini, bir anlamda karşıt gücünü de üretip *dengeleyebileceğini* ileri sürecektir. (Dupuy, 2012: 53) Eski dönemin kutsalını ve kurbanını ikame edecektir böylece ekonomi. Kutsallaştırılmış *kötü* asıl *kötüyü* *dengeleyecektir*. Kurban, *kötünün* egemenliğine karşı gerekli bir *kötülük* olacaktır. (Dupuy, 2012: 53)

Rousseau'nun: “*Çıkâr* takibi başka birinin elenme isteğine yol açacağı için ve *ötekine* karşı yıkıcı tutkuları kışkırtacağı için *kötünün* kaynağıdır” tezi, Smithyen ekonomi politikte *sempati* motifiyle aşılmaya çalışılacaktır.

Çıkâr arayışı (self-interest) Smithyen ekonomi politikte insana özgü bir tutkunun, *sempatinin* bir alt ögesi olarak belirecektir. (Sarfati, 2012: 41-66)

Bu ortaya konulduğunda sırası ile iki şey ortaya çıkacaktır: Önce *çıkâr* reddedilmeyecek ama asıl olan temel eylem nedeni *sempati* olacaktır, hemen ardından *öz sevgi*, *sempati* ile dengelenip toplumsal bağın çürütücüsü değil oluşturunca olacaktır.

Bu çözümlenmeden çıkan sonuç, ekonomi politiğin bu döneme ilişkin temel anlamını da verecektir. Rousseau ile Smithyen perspektif arasındaki önce benzerlik, sonra ise karşıtlık açıktır. *Öz çıkâr* takibi ikisi için de ilk aşamada çürütücüdür ve ekonomi bu unsuru içermektedir. Fakat buradan sonra ayrışma başlayacaktır. Rousseau için *çıkâr* takibi başka biri ile karşılaştığı *andan* itibaren ona karşı bir mücadele içine girmeyi gerektirecektir ve o *andan* itibaren yozlaşacaktır, *kötünün* bizzat kendisi olacaktır. Ekonomi bir ilişkiler toplamı olarak, örneğin *rekabet* ile *kötünün* ve *şiddetin* bizzat kendisi olacaktır. Smith için ise bu olası *şiddet öteki* ile ilişki süreci içinde ve “*sempati*” motifi ile içselleştirilip dengelenebilecektir.

Özetle Smithyen ekonomi politikte *şiddet*, yeni iktisadi düzenin ürünü olma tehlikesini içermektedir. Fakat Smithyen perspektif *sempatiyi*, *öz çıkârı* da içeren ve böylece *şiddeti* aşan bir düzenek olarak düşünmüş olmayacak mıdır?

Rousseau için *öz çıkâr* takibi *rekabeti* içerdiğinden ve başka birini alt etme duygusunu, diğer bir deyişle düşmanca istekleri kışkırtacağından, toplumsalı

çürütücü ve yıkıcı olacakken, Smith için de *rekabet* ve *öz çıkar* takibi temelde *kötünün* simgesi olacak fakat bu *sempati* yoluyla engellenebilecektir.

Görülüyor ki ekonomi politik başlangıç itibariyle iktisadın özündeki *şiddetin* ve içerdiği *kötünün* farkına varacak, Rousseauyen veya Smithyen farklılıklar olsa da bunun içselleştirilmesi yollarını arayacaktır.

2. Bir Kırılma: “İktisat Bilimi”

“Ekonomi bu dünyanın temel biçimidir”.

Hegel

1870’den itibaren ekonomi politiğin ömrünü tamamlamış olduğu ilan edilecektir. İktisat Walras’la birlikte artık saf bilim olmaya soyunacaktır. İdeal tiplerden yola çıkılarak, teorem inşa edilip akıl yürütülecektir. (Walras, 1926: 29) Rasyonalite, *rekabet*, etkinlik ve *çıkara* iktisat teorisinin dünyasını oluşturacaktır.

İdeal insan artık salt *kendi* ile ilgili olan olacaktır. Salt *çıkara* motifli eylemin, psikolojik temeli inşa edilecek ve iktisat teorisinin insanı *kendi için şey* olacaktır. İnsan olanın *çıkara*nın takibi de ancak *rasyonel* davranışına bağlanınca, kendi için *var olmak* da kaçınılmaz olarak *rasyonel* davranış varsayılacaktır.

Ekonomi politiğin nedretinin de tanımı değişecektir artık. Nedret, bireyin *hazzıyla* ilişkilendirilecektir sadece. (Sarfati, 2011) Bu durumda birey için gerçeklik, hep kaçan doyum noktası olacaktır. Tatmin sürekli olmamalıdır çünkü. İstek hiç bitmeyen bir hayal haline gelecek ve gerçeğin yerini de kaplayıverecektir. “Kendi için” var olanın, *rekabet* sonucunda insan ve tabiat üzerinde tahakküme girişmesi de kaçınılmaz olacaktır. İktisat teorisi kendi egemenliğini perçinlerken onu sadece teknolojiyle paylaşacaktır. Teorinin insanı da, egemenliğini ve kaçınılmaz olarak yalnızlığını, teknolojinin hiç durmadan ürettiğinin tüketiminde arayacaktır.

İktisat, nerede ise (Durkheim, 1979: 598) “Dukheimyen” bir perspektif içinde, kendini yeni bir din haline getirmenin uğraşısı içinde olacaktır.

Ekonominin ilk dönemlerinde “*var olmak*”, “sahip olmaya” dönüşmüştür. İktisadın toplumsal yaşamın tümüne egemen olduğu bu aşama, *sahip olmaktan* görünür olmaya geçileceği dönem olacaktır. (Debord, 1992: 16) Görüntünün *anlık*

olması değerler değerlesizleşip *ana* indirgendiği, içeriğinden boşaltıldığı iktisadın dünyasında yerini bulacaktır.

Anın kutsallaştırılmasıyla beraber iktisadın dünyasında, bugünün temel kavramının *hızın* da önü açılacaktır böylece.

Feuerbach'ın çok önce dediği gibi: "Gerçek azaldıkça kutsal olan ve hayal olan büyüyecektir". (Feuerbach, 1992) Gerçek olanla olmayanın, reel ile sürreelin ayırdı giderek zorlaşacaktır.

Kendi *hazzına* ve onu gerçekleştirme arzusunun sıkışmış insan için kendi dışındaki, Rousseau'ya hak verircesine ötekileştirilip ancak *rekabet* edilecek kişi konumuna getirilecektir. *Rekabet* çünkü iktisadın dünyasında, yalnız bireyin, bildiği tek ilişki biçimidir; birey, *çıkarını* en yükseğe çıkarmanın dışında bir varoluş şekli bilmemektedir. *Rekabetin* dünyası da herkesin birbirini düşman bellediği dünya olacaktır. Fakat bu düşmanlık açık seçik yürütülmeyecek, iktisadın büyüğü sürreel portreleri düşmanlığı üstleneceklerdir. *Rekabet* böylece herkesin birbirini dışladığı ve ötekileştirdiği bir dünyanın mimarı olacaktır. (Sarfati, 2011)

Rekabet bir yandan da *dengeyi* mümkün kılacaktır. *Denge*, iktisadın ütopyası olacaktır. Bu durumda tüm ütopyalar gibi *iyi* olanın simgesi olacak mıdır? *Denge*, ideal durumsa daha doğrusu ütopyaysa ve bu ütopya için *rekabet* temel koşulsun, *rekabet* de Rousseau'nun dediği gibi bir diğerini alt etmekse, bu *istek* de Rousseau için örneğin; kötülüğün kendisiyse, iktisadın bu en temel ütopyası *kötünün* bizzat kendisini mi yansıtıyor olacaktır?

Kötülüğü yapanın somut olarak bilinemediği iktisadın dünyasında piyasa Smithyen ekonomi politikteki anlamından uzaklaşarak sürreel bir savaşımın verildiği yer olmayacak mıdır?

Felsefenin-metafiziğin temel problemi geri gelmiştir; *kötünün* kaynağı yine saklanmıştır, bu kez iktisadın büyüünün ardına gizlenmiştir.

İktisadın dünyası tümü ile virtüel bir dünyaya geçişi hazırlayacaktır.

Rekabet şartları altında *dengeye* ulaşılabilecektir. İktisadın temel problemi olan etkinlik de bu koşullar altında sağlanacaktır. İktisat, etkinlik vaat edecektir. Etkinlik sonucunda optimizasyon sağlanacaktır çünkü. Optimizasyon, tanrı kutsalın ötelendiği dünyadaki yeni kutsalın temel unsurudur.

Optimizasyon, en kısa *zamanda*, en az girdiyle en çok çıktıyı temin etmek olduğuna göre ilk sorun en "kısa *zamani*" mümkün kılmak olacaktır; üretim

sürecinde temel amaç *zaman* kazanmak olmayacak mıdır? Kazanılan *zaman* sonra tasarruf edilecektir. İktisadın baş tacı edildiği dünyada kazanmak asıl olan olduğu için *zaman* da kaybedilmeyecekler arasındadır. *Zaman* kazanılmalıdır!

İktisadın sorunu artık sadece *rekabet* aracılığıyla etkinlik sağlanıp, en çok *faydanın* edinilmesine indirgenmiş olacaktır.

İktisat tüm sofistike ve göz kamaştırıcı görüntüsüne rağmen aslında Rousseauyen ve Smithyen kurgudaki *kötünün* ve bizzat *şiddetin* üreticisi mi olmuştur böylece? Rousseau: “Öz *sevgi* başka birini alt etmeye çalıştığı *andan* itibaren meşruiyetini ve masumiyetini kaybeder” demişti. Smith’te bu *kötüyü sempati* ile dengelemeye çalışmıştı.

İktisat Smith’i bir anı haline dönüştürüp, Rousseau’dan hiç bahsetmeyecektir.

İktisat artık *kötüye* ve *şiddete*, tanrısal düzeyde *şiddet* ve *kötü* ile cevap arandığı dönemi de, “gerekli asgari kötülüğün” içselleştirilerek toplamın iyiliğine dönüştürülme çabası olan Smithyen ekonomi politik sürecini de geride bırakmış, hatta reddetmiştir. İktisat artık kendi kavramlarının içinde yeni bir dünyanın ideolojisini oluşturacaktır.

Şiddet, *hız* ve *ana* odaklanarak “*kendiliğinden* sistemin”, “*kendiliğinden*” bir sonucu haline gelecektir böylece.

Kendiliğindenlik bir anlamda insansızlaştırılmaya denk düşecektir. Reel olan *kötü* dahi, sürreel konuma taşınacaktır. “*Gerçek olan buharlaşırken*”, var olduğunu duyumsamak isteyen insan da ancak *anlık* görünmelere sığınacaktır. Gerçekliğin insan yüzü portreleri de, sürreel resimdekilerin aynısı olacaktır. (Sarfati. 2012: 41-66) Gerçeklik, bir hayaldir artık fakat *şiddet* gerçektir.

3-Finans, hız ve yabancılaşma

Charles Gide: “Gece gördüğüm parıldayan yıldızlar sabah nasıl kayboluyorsa, *isteklerimin* pırlıtsı da her *an* değişiyor. Şu *an* istediğimi bir *an* sonra istemiyorum” derken iktisadın özünü ortaya koymuş olmayacak mıdır? (Gide2012)

Faydacılıktan *hazcılığa* giden bir süreç içinde iktisadın büyüü, bugünün insanını pençesine almış durumda. *Rekabet*, fiyat, borsa, finans, *denge*, piyasa, *hız*,

zaman... İktisadın kavramları tahayyül dünyasının içeriğini ve sınırını oluşturuyor. Sıradan bir gözlem bu kavramların virtüel bir dünyaya denk düşüklerini gösterecektir. Gerçek olanın bu olduğu illüzyonu içinde kaybolacaktır iktisadın büyüündeki insan. Godelier: “İktisat teorisi de insanı biçimlendirir” derken haklı olacaktır. İktisat da (kendisi diğer şartların sonucu olup) düşünsel ve maddi varoluşu biçimlendirmektedir. “İnsanlık Durumu” bugün iktisadın biçimlendirdiğidir. Gide, isteğin ve zevkin üstünde yükselen iktisadın “uçuculuğunu” çok güzel anlatacaktır. Condillac, Mandeville, Hayek çizgisinin dahi ötesine geçilecektir, bugün sanal âlemde yaşayacaktır artık iktisat. Sanal âlemin kavramları ile neredeyse tanısal bir kimliğe bürünecektir. Bir giz perdesi olacaktır onun gerçek olarak sunduklarının üzerinde. Ekonominin aslında Durkheim’in dediği gibi dinsel niteliğinin var olduğu önerisi değişik bir düzlemde de olsa devam ettirilecektir böylece. (Durkheim, 1979)

Tanrısızın arkasındaki daha önceki dönemde bilinemeyendi, iktisat da bugün bilinemeyendir. “Piyasa güçleri” bilinemez olunca *kötünün* kaynağı da bilinemez olacaktır.

Krizin nedeni piyasa güçleri midir, ekonominin önerildiği gibi kendini *kendiliğinden* düzenleyememesinin sonucu mudur? Eğer öyle ise ekonomi kendini düzenleyemiyor demek, totolojik olacak kadar yalın bir çıkarsama olacaktır. Bu durumda öneri iflas edecektir. Eğer ekonomi kendi kendini düzenleyebiliyorsa ve bu olamıyorsa, insan olan da bunu bilecek durumda değilse bu trajiktir. İnsan kendisinin etkin olmadığı bir düzenin ve onun sınırlarının içinde yaşamak zorundadır çünkü. Sistemin bizzat özü insanın dışında oluşuyorsa, yabancılaşma sorunu tüm trajedisi ile gündemdedir. Camus’nün trajedisini hatırlatmaktadır. (Camus, 1984)

Camus’nün Mersault’su, artık iktisadın insanıdır. Bugün artık herkes birbirinin yabancıdır. Herkes hayallerini *hızlı* ve tek başına yaşayacaktır.

Bugün iktisat teorisinin yalnız ve yabancılaşmış insanları sanal âlemde hayallerini, *şiddetlerinin* biçimlendirdiği şekliyle tatmin etmeye çalışmaktadırlar. Bu insanlar birbirleriyle ancak iki şekilde iletişime geçeceklerdir: para ve *rekabet* iletişim araçları olacaktır. İktisadi ajanlar bu şekilde birbirleriyle hiç konuşmayacaklardır, otistik bir görüntü vereceklerdir. Bireysel strateji her şey olacak ama bu aslında, toplumsal yalanın bir parçasını oluşturacaktır. Marcel Mauss da: “İktisat toplumsal yalanın bir parçasıdır” diyecektir.

“Kendi özüne indirgenmiş şekilde ve varlığın tek amacı olarak kendini konumlandırmak, yeni *zaman*lara ait” diyecektir Heidegger. (Heidegger, 1962: 120) Yeni *zaman*ların, iktisadi olanın perspektifinde belirlendiğine kuşku var mıdır? Kendine indirgenmiş olanın, iktisat teorisinin *kendi için şey* olanın, sübjektif *faydasına* indirgenmiş olanın olduğuna işaret etmek istemiştir Heidegger. Yeni olanı da şöyle açıklayacaktır: “Yeni olmak tasarlanmış bir hayal olarak algılanan dünyaya ait olmaktır”. (Heidegger, 1962: 121) İktisat egemenliğini, hayallerini benimseterek kuracaktır. Yeni olanın özünü iktisadın gizemi belirleyecektir.

Ekonomi, böylece dünyaya bakışta temel bir perspektif olmayı da aşmış, yarının tek egemeni veya despotu olmaya mı soyunacaktır? Durkheim’in deyişiyle: “Dinsel kaynaklı olan ekonominin insanı artık aşkınlığı” dinselde değil, ekonomide mi yakalamaya çalışacaktır. Fakat iktisadın özünde dinsel gizi muhafaza edilecektir. İktidarı ele geçirdiği illüzyonu içindeki iktisadın insanı bu gücü bu kez rasyoya ama aslında onun mağrurluğundaki iktisatçıya, teknisyenlere, teknolojiye ve ürünlerine teslim edecektir? İktisadın yakın dönemdeki örnek tapınağında, borsada özgür oldukları ve iktidara sahip oldukları illüzyonu içinde olacaktır insan. Walras da iktisadın bir “bilim” olarak “saf” halini burada yazmayacak mıdır? (Walras, 1926)

“İktisadın himayesindeki” finansın dünyası borsada, sanal âlemle özdeşleşecektir. Reel ile sürreelin örtüştüğü, gerçeğe hayalin birbirine girdiği, insanın iktidarda olmadığı bir yeni tapınak olacaktır borsa.

Borsa kendine özgü işaretlerle kendine özgü bir haberleşme dilinin türetildiği ve *zamanın hızlandığı* bir yer olacaktır. *Hız* borsanın özüdür çünkü. Burada “gerçek *zaman*” değil *an* var olacaktır. (Virilio, 2010) Yabancılaşma buradan da kaynaklanacaktır. Borsada zenginlik gibi *zaman* da kazanılabilenlerin arasında yer alacaktır. Bununla birlikte ekonomi bilimi kaynaklı olmak savı ile yaşam bulan finansla iktisat, Jeremy Rifkins’e göre birbiriyle çelişen bir ilişkinin içinde olacaktır. “Ekonominin *zamana* ihtiyacı var” diyecektir Rifkins (Rifkins, 2011) ve ilave edecektir: “Finans ise bir *an* evvel eyleme geçmeyi gerektiriyor”.

Finans temel bir çelişki içerecektir. Birincisi, iktisadın kutsal kriterinin optiğinden kaynaklanacaktır. Rasyosunu kuşanmış insan, hatta iktisatçının beyin fizyolojisi, borsadaki devinimleri, hareketleri takip etme gücüne sahip olamayacaktır. Ulaşan bilgiyi tahlil etme imkânı ve *zamanına* sahip olamayacaktır. Bir saniyede onlarca defa yapılan *mübadeleye* “muhteşem” insan zihni yetişmemektedir. İnsan beyni,

kendi başlattığı işlemleri takip edememektedir. Onları takip edebilecek olan sadece sanal âlemdir, bilgisayarlardır. *Kendiliğinden düzen* gerçekleşecek midir böylece? İnsan –paradoksal olarak iktisatçı dâhil- karar sürecinden tümü ile dışlanmış olacaktır böylece. Yönetici dahi bilinmez olacaktır, sürreel olacaktır. En güçlü devletler bile iktisadın düzenine teslim olmuş durumdadırlar. İktidar artık onların değildir, tanrıdan devralınan rasyoya verilirken başka bir yere verilmiş görünmektedir.

İktidar, iktisadın veya piyasanın dendiğinde ise kastedilen tanrının bizzat kendisinden daha somut olmayacaktır...

Çünkü piyasa artık bir büyüdür. Gerçek insan algılamakta güçlük çekecektir, yalnızlığına çekilecektir. Yabancılaşacaktır, ne olduğunu bilmediği bu soyut âlemin. Çünkü sofistike ve göz kamaştırıcı analizlerden sonra dahi insan tahayyülünün sınırlarının dışındadır iktisadın büyümlü kavramları; piyasa kimdir? Walras'ın tellalı mıdır, herkes midir? İktidar kime aittir, herkese mi? Bu durumda karar sürecinde etkin olan insan değil teknolojidir. Denetiminde olmadığı teknolojik dünya, insan için endişe kaynağı olacaktır. Yabancılaşacaktır bu dünyanın.

Finansın *ana*, iktisadın ise *zamana*, düşünmeye ihtiyacı olması finansın ikinci temel çelişmesini oluşturacaktır. (Rifkins, 2011) Bugün iktisat teorisi artık gereksindiği *zamana* bile dışlanmış durumda. İktisat hızlı olmak için, “*zaman kazanmak*” için düşünmeyi dışlayacaktır. *Hıza ve ana övgü* (Virilio, 2010) iktisadın kendisini dahi dönüştürecek. İktisat teorisi finansa dönmüş durumda olacaktır.

Borsa ve *gösteri toplumu* bugünün iktisadının eseri olacaktır. Borsadaki fiyatla, *gösteri toplumunda* ki görüntü *anlık* olacaktır. *Anlık* olması, illüzyon kuşkusu dahi uyandırmadığından borsada böylece hayal ticareti yapılacaktır. Sanal ve hayal birbirlerini çağrıştıracaktır.

Hayalin ardından gerçek görüldüğünde, örneğin kriz olduğunda bunun hayal olduğu bile ilan edilebilecektir.

Sonuç

İktisadın finansa indirgenmiş hali bugünü *hıza ve rekabete* indirgemmiştir. *Hız* Virilio'nun deyişi ile *şiddetin şiddetidir*. *Rekabet* insanlar arası tek ilişki biçimi

olduğunda Rousseau'nun dünyasındaki *ötekinin* kışkırtıcısıdır. Anın egemenliğindeki insanlar bu yeni tiranın bitmez isteklerini yerine getirmeye çalışırken, bunun özgürlük olduğunu düşünmektedirler. An tutsaklığı, düşünmeyi engelleyip Heidegger'in "*kendi için şey*"ini kaçınılmazlaştırmıştır. "*Kendi için şey*" kendine tutsak olup ötesini dışlayacaktır.

Finansallaşmış iktisadın bireyi için varoluş, *ana* sıkışıp salt kendi için var olacaktır. Politik olan dahi finansal piyasalara ve *ana* tabidir artık.

İktisadın egemenliğindeki dünyada *iyinin* varoluş koşullarını oluşturma üzerine düşünmeye *zaman* kalmamıştır.

KAYNAKÇA

- Camus, A. (1984) *L'Etranger*, Reclam Fremdsprachentexte, Paris.
- Debord, G. (1992) *La Société du Spectacle*, éditions Gallimard, Paris.
- Dupuy, J. P. (2012) *L'avenir de L'économie*, Flammarion, Paris.
- Durkheim, E. (1979) *les formes élémentaires de la vie religieuse*, 6e édition, PUF, Paris.
- Feuerbach, L. (1992) *L'Essence du christianisme*, Gallimard, Paris.
- Gauchet, M. (2007) *La révolution moderne I*, Gallimard, Paris.
- Gide, C. (2012) *Principes d'économie politique*, Collection Etudes, Paris.
- Heidegger, M. (1962) *Chemins qui ne mènent nulle part*, Gallimard, Paris.
- Le monde, 10 Octobre 2011.
- Rifkin, J. (2011) *Une nouvelle conscience pour un monde en crise*, Les Liens Qui Libèrent Editions, Paris.
- Rousseau, J. J. (2011) *Emile*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Sarfati, M. (2011) "*Spinoza-Smith ve İktisat Teorisine Bir Eleştiri*", Ercan Eren ve Metin Sarfati der. , içinde *İktisatta Yeni Yaklaşımlar*, İletişim, İstanbul.
- Sarfati, M. (2012) "*1870'lerdeki Kırılmadan Bugünü Okumak*", İktisat Felsefesi Dergisi, Bahar/Say11, s. 41-66.

Virilio, P. (2010) *Le Grand Accélérateur*, Galilée, Paris.

Walras, L. (1926) *Eléments d'économie politique pure*, ou Théorie de la richesse sociale, Ed R. Pichon et R. Durand-Auzias, Paris.